

De pretentie van het kwalitatieve onderzoek kan beter als volgt worden geherformuleerd:

In kwalitatief onderzoek kunnen verbanden worden ontdekt door vergelijkende gevalsanalyse ('cross case analysis'). Deterministische stellingen kunnen worden gegeneraliseerd naar een theoretisch domein door ze te toetsen in individuele gevallen ('single cases') die in een strategie van replicatie uit dat domein zijn geselecteerd.

Literatuur

Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom.

Strauss, A.L. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.

Yin, R.K. (2003). *Case study research. Design and methods*. (third edition). Beverly Hills: Sage.

Wat kun je met de gefundeerde theoriebenadering?

Commentaar op Tony Hak

Hennie Boeije

Het is goed dat onderzoekers nadenken en discussiëren over hun vakgebied. Ik heb Tony's bijdrage opgevat als een poging om stil te staan bij enkele lastige termen en moeilijkheden met het doel te komen tot opheldering. Met zijn essay wil hij denk ik laten zien dat sommige kwalitatieve benaderingen, en dan met name de gefundeerde theorie, niet geschikt zijn om theorie te toetsen en dat andere typen (kwalitatief) onderzoek daar wel geschikt voor zijn. Hij beschrijft wat hij onder toetsing verstaat en hoe daarbij te werk dient te worden gegaan.

Ik denk dat de redenering klopt voor wat in de wetenschap onder toetsen wordt verstaan en uitgaande van de door Tony gehanteerde uitgangspunten. Het voorbeeld gaat in op de omstandigheden waaronder patiënten met een zekere aandoening therapietrouw zijn. Wanneer toetsing van het verband tussen de ernst van de ziekte, de aard van de mantelzorg en therapietrouw het doel van het onderzoek is, dan ben ik het eens met zijn redenering. Een experimenteel design, een enquête of een case-study kunnen hier goede diensten bewijzen.

Tony's verzet lijkt zich te concentreren op de gefundeerde theoriebenadering en de onmogelijkheid daarmee te toetsen. Laat ik voorop stellen dat je met de gefundeerde theoriebenadering helemaal niet hoeft te toetsen. Met deze benadering kan je hele mooie andere doeleinden realiseren. Ik denk dat zeer weinigen de gefundeerde theoriebenadering associëren met toetsing zoals Tony zich dat voorstelt en dat weinigen op deze manier te werk zouden gaan. Met name de procedure waarin kwalitatieve gegevens worden omgezet in

nominale gegevens vind ik vreemd. Nominalisering van kwalitatieve gegevens is bijzonder inefficiënt. Dit soort gegevens kan veel makkelijker worden verzameld met andere methoden dan kwalitatieve methoden van dataverzameling, bijvoorbeeld via een gestructureerde vragenlijst.

Wat doen onderzoekers binnen de gefundeerde theoriebenadering dan wel? Ten eerste beschrijven ze verschijnselen. De gegevens zijn rijk, gedetailleerd en ongestructureerd (Wester, 1995) en worden verzameld omdat ze juist die kwaliteiten bezitten. Met deze gegevens kunnen sociale, empirische verschijnselen worden beschreven in de gedetailleerdheid en de complexiteit die dat soms vereist. Kwalitatieve onderzoekers kunnen op deze manier voorzien in *thick descriptions*.

Ten tweede kunnen onderzoekers met de werkwijzen van de gefundeerde theoriebenadering alle mogelijke verbanden op het spoor komen. Meestal duid ik dat aan met de term mechanismen of patronen. De term mechanisme geeft aan hoe iets in elkaar zit, hoe het werkt, welke redenen of motieven een rol spelen en wat ze met zich meebrengen. Dus niet alleen: Voelt u zich gesteund door de mantelzorg? Maar: Wat doet de mantelzorg voor u? Wat krijgt de mantelzorg ervoor terug? Spreken de arts en de verpleegkundige ook met de mantelzorg en waarover? Op welke manier helpt de mantelzorg met de therapie en wat betekent dat? Zo gaat het in het betoog van Tony om de ondersteunende houding van de mantelzorg en therapietrouw. Maar hoe werkt dat dan? Wat in de ondersteunende houding geeft aanleiding tot therapietrouw? Misschien is dat gedeelde verantwoordelijkheid bij de een en een expliciete vraag van de arts of de verpleegkundige bij de ander. En wanneer wordt een ondersteunende houding niet gecombineerd met therapietrouw? Wat gebeurt er dan precies? Nominalisering doet de mechanismen verdwijnen en de score 'ondersteunend' in het voorbeeldonderzoek van Tony is daarom veel te breed en benoemt de mechanismen niet meer. Het lijkt me een misvatting dat axiaal coderen een manier is om de variabelen en om de scores op die variabelen vast te stellen. Axiaal coderen bestaat volgens mij uit de verdere ordening van beschrijvingen en mechanismen en is niet bedoeld om uiteindelijk te nominaliseren zoals uit het voorgaande mag blijken.

Als ik in mijn boek schrijf dat verwachtingen of tussentijdse hypothesen over de samenhang tussen verschijnselen worden getoetst op hun juistheid bij nieuwe gevallen, bedoel ik toetsing van dit soort mechanismen. Horen we bij nieuwe vergelijkingsgevallen dezelfde linken terug of worden er nieuwe genoemd? Daarin speelt verzadiging een rol. Er worden net zolang nieuwe data verzameld tot duidelijk is hoe de houding van de mantelzorg zich verhoudt tot therapietrouw. Dat kan over vele schijven lopen. En daarvoor is de gefundeerde theoriebenadering zeer geschikt. Daarna komt pas de stap deze vinding om te zetten in variabelen met een nominaal of hoger meetniveau om verbanden te toetsen in een andersoortig onderzoek.

Ten derde tref je dan nog onderzoek aan binnen de gefundeerde theoriebenadering waarin de onderzoeker een nieuwe invalshoek voorstelt om naar het veld van onderzoek te kijken. Kijk bijvoorbeeld eens naar mensen met de ziekte van Parkinson als een openbaarheidsprobleem (Nijhof, 1995). Kijk eens naar mensen met een psychische stoornis vanuit het perspectief van stigma en omgangsongemak (Kofman, 2005). Of kijk eens naar het ster-

ven in ziekenhuizen vanuit een communicatieperspectief en in het bijzonder dat van de bewustzijnscontext (Glaser & Strauss, 1965). Dit onderzoek biedt een gezichtspunt waarmee aspecten van het verschijnsel beschreven en verklaard kunnen worden. In de gefundeerde theoriebenadering komt de precisering van het gezichtspunt en de benaming daarvan tot stand tijdens de analyse van de gegevens. Het vooraf gekozen theoretisch begrip 'stigma' wordt specifiek door omgang en ongemak te benoemen. Het communicatieperspectief wordt verduidelijkt door de uitwerking van 'bewustzijnscontext'.

De eerste twee soorten uitkomsten van de gefundeerde theoriebenadering, beschrijven en het blootleggen van verbanden en mechanismen, typeren Sandelowski en Barroso (2003) als *thematic survey* en *conceptual/thematic description*. De laatste vorm waarin een verklaring en invalshoek wordt aangedragen, noemen zij de *interpretive explanation*. Naar mijn mening zijn het deze drie soorten uitkomsten die in de praktijk worden weggezet als exploratie in de betekenis van 'het is maar verkennend', 'wat zegt het?' en 'nu weten we nog niets'. Terwijl voor sommige onderzoeksdoelen deze uitkomsten zeer waardevolle eindproducten van kwalitatief onderzoek zijn. Niet alle onderzoek hoeft te toetsen tenslotte.

In mijn ogen zijn er genoeg woorden gewijd aan toetsing en de gefundeerde theoriebenadering. Nagaan wat je met een methode niet denkt te kunnen realiseren is één, maar alternatieven aanreiken is twee. Dat belooft Tony wel, maar dat moet hij maar eens laten zien. Laat zien welke methode je in gedachten hebt. Laat maar zien wat je er mee kunt. En laat zien hoe anderen de methode kunnen toepassen.

Literatuur

- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1965). *Awareness of dying*. Chicago: Aldine.
- Kofman, I. (2005). Omgangsongemak in publieke ruimtes. *KWALON* 30, 10(3): 50-75.
- Nijhof, G. (1995). Parkinson's disease as a problem of shame in public appearance. *Sociology of Health & Illness*, 17(2): 193-205.
- Sandelowski, M. & Barroso, J. (2003). Classifying the findings in qualitative studies. *Qualitative Health Research*, 13(7): 905-923.
- Wester, F. (1995). *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Muiderberg: Coutinho.

Theorie is meer dan relaties

Commentaar op Tony Hak

Fred Wester

Het toetsen van een theorie wordt meestal opgevat als een langdurig proces waarin achtereenvolgende onderzoeken allerlei hypothesen ontleend aan die theorie op houdbaarheid worden onderzocht in allerlei verschillende situaties en op diverse toepassingsgebieden. Een theorie krijgt op die manier een track record van successen en mislukkin-